

НЕРАВЕНСТВО, БЕДНОСТ И СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ В ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН

И грозните, мършави крави изядоха седемте хубави и тлъсти крави. Тогава Фараон се пробуди.

(Битие, 41:4)

I. Стратегическа рамка

Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 е ориентирана към изграждане и реализиране на единна, последователна и устойчива политика в областта на социалното включване. Тя се основава на интегриран подход и междусекторно сътрудничество на национално, регионално, областно и общинско ниво. В нейния стратегически фокус са ключовите предизвикателства на бедността и социалното изключване. Те се интерпретират и третираат във взаимната им връзка, в съответствие с принципа за превантивност на мерките – предприемане на действия за отстраняване на причините за негативните обществени явления и тенденции.

Стратегията се основава на разбирането, че *"териториалните различия и социално-икономическите неравенства са причинно-следствен фактор, пораждащ бедност"*. Това разбиране кореспондира с най-новите научни изследвания в областта, част от които публикувани и в България – тези на нобеловите лауреати Джоузеф Стиглиц, Пол Кругман, на Ричард Уилкинсън и Кейт Пикет, на Тома Пикети и др. Бедността, от своя страна, по дефиниция се сочи, заедно с дискриминацията и липсата на базови компетенции и възможности за учене през целия живот, като основна причина за социалното изключване. По този начин триадата *неравенство, бедност и социално изключване* може да бъде разгледан като общ социален феномен, характеризиращ се със силните си прави и обратни причинно-следствени връзки. В съответствие със стратегическия подход той ще бъде разгледан

именно в контекста на териториалната специфика и изявилияте се териториални различия.

Представеният по-долу кратък анализ се основава на официални статистически данни, публикувани от НСИ, както и на Шести доклад за икономическо, социално и териториално сближаване, приет от Европейската комисия на 23 юли 2014 година. Най-новите от тях са от изследване, проведено през 2014 година, като референтните години са в периода 2007-2013 година. Представени са таблично и графично данни на национално ниво, на ниво ЮЦР и на ниво области от ЮЦР.

II. Неравенство

II-1. Доходите – линия на бедността

По-долу (таблично и графично) са представени данните относно линията на бедността в периода 2007-2013 година.

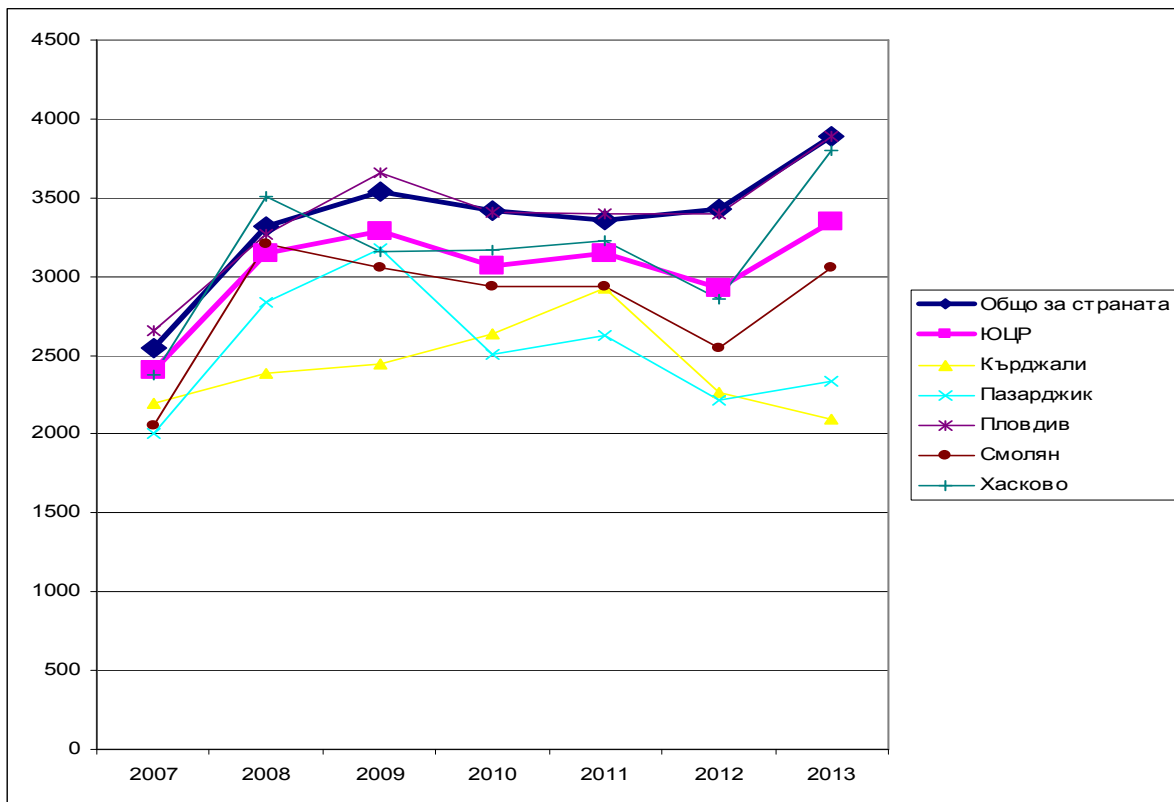
[OV-1] Линия на бедност в лева

Едно лице

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	2548	3318	3540	3420	3356	3431	3885
ЮЦР	2408	3143	3288	3067	3148	2922	3344
Кърджали	2190	2388	2444	2636	2922	2268	2097
Пазарджик	2004	2840	3175	2503	2630	2217	2331
Пловдив	2656	3264	3663	3407	3393	3399	3884
Смолян	2051	3208	3060	2935	2936	2543	3060
Хасково	2376	3510	3157	3164	3223	2854	3800

Таблица 1

От данните е видно, че за седемте години на периода 2007-2013, със спорадични изключения (Хасково – 2008, Пловдив – 2009), линията на бедността във всяка от областите от ЮЦР е разположена под тази за страната. Стойностите и динамиката на този индикатор в областите Смолян, Пазарджик и Кърджали, при все спецификата им, определя особено след 2011 отдалечаването в негативно посока на линията на бедността в ЮЦР спрямо тази за страната. За съжаление, в негативна посока.

Фигура 1

Следва да отбележим, че в края на периода областите Кърджали и Пазарджик практически се завръщат към нивата на линията на бедността от началото на периода, което е обезпокоително.

Област Пловдив следва линията на бедността за страната. Област Хасково – приблизително тази на ЮЦР. Областите Смолян, и особено Пазарджик и Кърджали са със съществено по-ниски нива на линията на бедност.

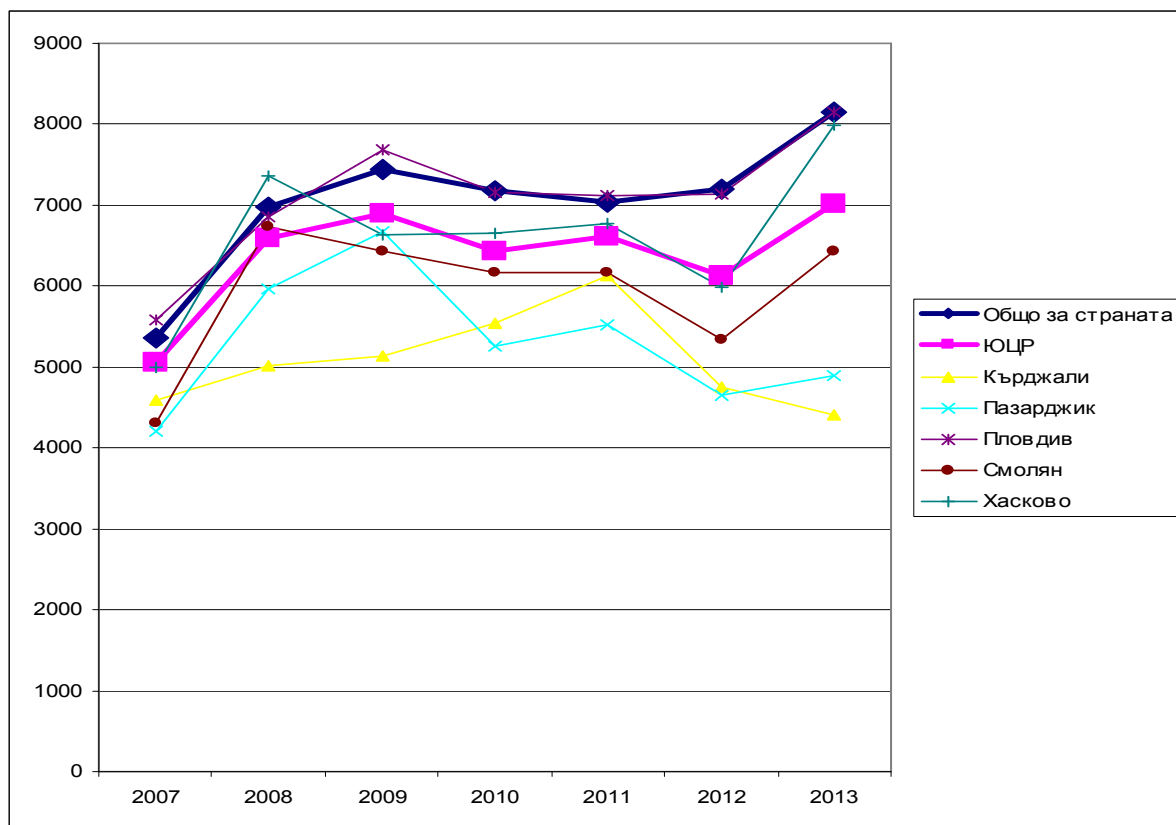
Съществена е общата констатация за прекъсване на тенденцията към конвергенция. Ефект на кризата е, че териториалните различия се усилват и вече може да се твърди различно социално качество и динамика. Размерът на разликата в стойностите по линията на бедността между първата и последната област в ЮЦР през 2007 практически се е утроил през 2013. При това се е утроил и отстъпът му спрямо националното ниво, както и спрямо това на ЮЦР.

Подобен е и анализът, който може да бъде направен при преглед на данните за линията на бедност, но определена за нуклеарно семейство от двама възрастни с две деца до 14 години.

Двама възрастни с две деца под 14 години

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	5351	6968	7434	7182	7047	7205	8159
ЮЦР	5058	6601	6905	6440	6611	6135	7022
Кърджали	4600	5015	5132	5536	6136	4762	4403
Пазарджик	4209	5964	6668	5256	5523	4657	4894
Пловдив	5577	6854	7693	7155	7125	7139	8157
Смолян	4308	6736	6425	6165	6166	5341	6425
Хасково	4990	7371	6630	6645	6769	5994	7980

Таблица 2

Фигура 2

Очевидно, констатацията за прекратената и невъзстановена конвергенция като ефект на кризата е справедлива и тук.

II-2. Неравенство в разпределението на доходите

II-2.1. Коефициент на Джини

По-долу, в табличен и графичен вид, са представени данните относно неравенството в разпределението на доходите по области, сравнено с общото за страната и това за ЮЦР, за периода 2007-2013 година, чрез т.нар. "коефициент на Джини". Коефициентът на Джини е индикатор за степента на концентрация на дохода – в колкото по-тесен кръг е разпределена по-голяма част от дохода толкова е и по-голяма стойността на коефициента на Джини. Ако доходът е разпределен по равно между всички, коефициентът е 0. Ако един е получил целия доход, а всички останали – нищо, коефициентът е 100.

[SI-C2] Неравенство в разпределението на доходите

Коефициент на Джини

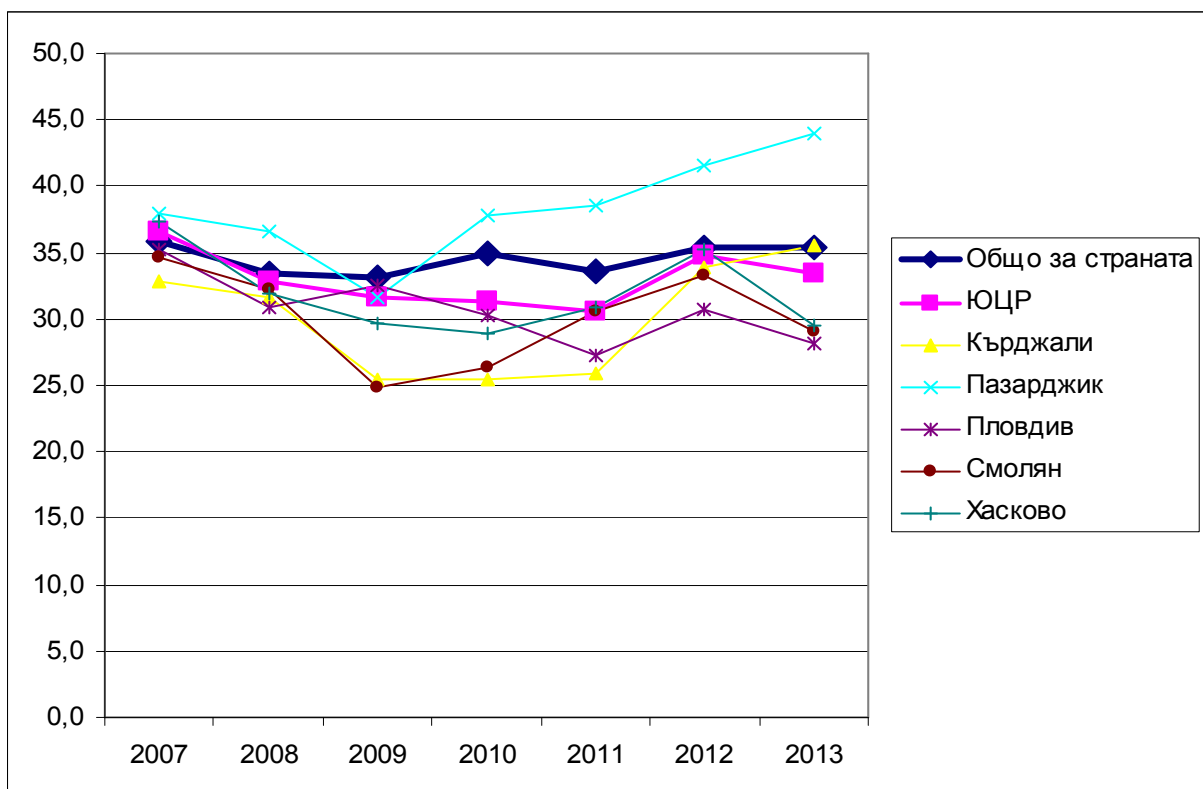
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	35,9	33,4	33,2	35,0	33,6	35,4	35,4
ЮЦР	36,6	32,8	31,7	31,4	30,6	34,8	33,4
Кърджали	32,8	31,7	25,5	25,5	25,9	33,9	35,5
Пазарджик	38,0	36,6	31,7	37,8	38,5	41,5	44,0
Пловдив	35,3	30,9	32,5	30,3	27,3	30,7	28,2
Смолян	34,7	32,3	24,8	26,3	30,6	33,3	29,1
Хасково	37,4	31,9	29,6	28,9	30,8	35,2	29,5

Таблица 3

Прегледът на данните сочи, че са налице и двата генериращи бедност фактора – първо, на социално-икономическото неравенство (неравенство на доходите) и второ, на териториалните различия (в степента на неравенство на доходите). В каква степен те създават бедност ще проследим по-нататък в анализа, коментирайки данните относно динамиката на бедността в периода.

Тук следва, обаче, да посочим спецификата в динамиката на неравенството на доходите през годините от 2007 до 2013. Очевидно е, че особената в съвкупността е Област Пазарджик. Тя се характеризира с устойчиво по-високи от средните за страната и региона нива на неравенство в доходите.

След 2009 те са и устойчиво нарастващи, освен по-високи. Видимо, политиките по доходите и икономическата ситуация до 2009 година са способствали за конвергирано намаляване на неравенството на доходите. Особено благоприятен е бил ефектът им в областите Смолян и Кърджали. След 2009 година нещата се променят. Общата тенденция става на нарастващо неравенство. Най-силно това се проявява в Област Пазарджик. За нея може да се твърди, че ефектът на кризата е в преразпределяне на доходите в полза на тесен и стесняващ се кръг субекти. Изключение от общата тенденция прави Област Пловдив. Само тя запазва тенденцията за намаляващо неравенство в доходите и в края на периода е с най-ниска степен на неравенство в доходите сред петте области на ЮЦР, съществено по-ниска и от тази в страната. Тази и особеност следва да се свърже с нейната регионална "изключителност" – по европейската класификация тя е "вторичен метрополен регион" (групата на най-големите градове без столицата), такава в България освен нея е само Област Варна.

Фигура 3

Няма как и тук да не отбележим факта на усилваща се дивергенция, дори и да изключим "аномалната" в нивата на неравенство в доходите Област Пазарджик. Следователно, факторът на териториалното различие е налице.

II-2.2. Индикатор "20-20"

За да преминем от анализа на неравенството в доходите към проблема с бедността, трябва да разгледаме динамиката и на още един много важен за социалния ефект на неравенството индикатор – индикаторът "20-20". Индикаторът "20-20" е стойността на отношението между доходите на най-богатите 20% от домакинствата към доходите на най-бедните 20% от домакинствата.

[OV-2] Неравенство в разпределението на дохода

(Отношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата)

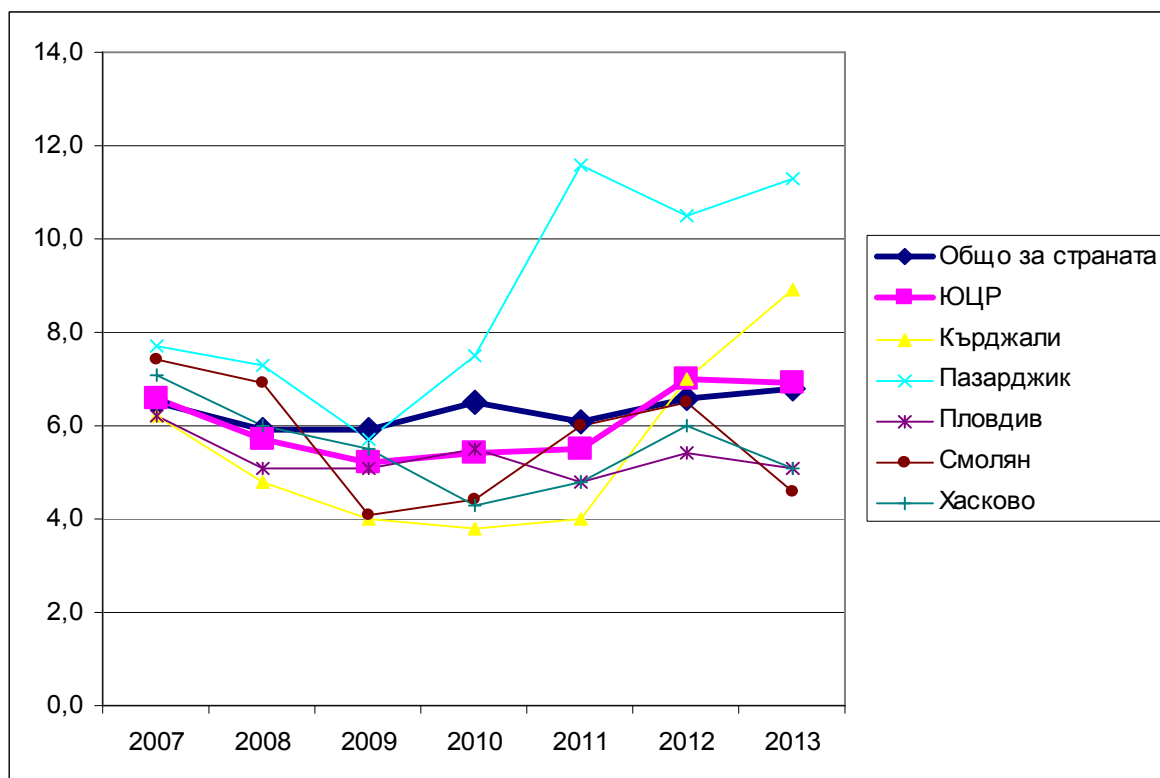
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	6,5	5,9	5,9	6,5	6,1	6,6	6,8
ЮЦР	6,6	5,7	5,2	5,4	5,5	7,0	6,9
Кърджали	6,2	4,8	4,0	3,8	4,0	7,0	8,9
Пазарджик	7,7	7,3	5,7	7,5	11,6	10,5	11,3
Пловдив	6,2	5,1	5,1	5,5	4,8	5,4	5,1
Смолян	7,4	6,9	4,1	4,4	6,0	6,5	4,6
Хасково	7,1	6,0	5,5	4,3	4,8	6,0	5,1

Таблица 4

Отново, дори още по-отчетливо от динамиката на коефициента на Джини, се откроява преломът в тенденцията на конвергенция след 2009 година, съчетан и с обръщане на тренда за степента на неравенство в доходите, измерено чрез индикатор "20-20".

Интересно е как до 2009 година конвергенцията е "лимитирана" отгоре от Област Пазарджик и отдолу – от Област Кърджали, съответно с най-висока и най-ниска степени на неравенство в доходите на най-богатите 20% и най-бедните 20% от населението. След 2009 година Област Пазарджик отбелязва стръмен, "аномален" растеж на степента на неравенство, а Област Кърджали устойчиво поддържа ниско ниво – и така до 2011. След 2011 нещо се случва и неравенството в доходите в Област Кърджали започва да расте с темп,

сравним само с този на Област Пазарджик две години по-рано. Можем да се запитаме само дали пък със закъснение от две години в Област Кърджали не са се реализирали подобни на тези в Област Пазарджик социални и икономически процеси в местните общности. Навярно може да се потърси аналогия и с това, което се е случило в Област Смолян, където неравенството в доходите също расте след 2009, но с доста по-овладян темп. Едно от възможните обяснения свързва ръста на неравенството в доходите със загубата на (качествена) заетост в резултат на кризата и отпадането на социалните защити на безработните (изтичат сроковете на обезщетенията). Бизнесът предпочете да се освободи първо от ниско квалифицираните и относително ниско заплатените работници и служители, запазвайки тези, в чиято квалификация и опит е инвестирал. Общата оценка е, че в резултат на кризата се е загубила заетост, но пък е нараснала производителността на труда в оцелелите предприятия. Ниско квалифицираните и ниско платените работници и служители са част от тези най-бедни 20%, които със загуба на заетостта си загубиха и съществена част от доходите си. Обратно, висококвалифицираните работници и служители и предприемачите запазиха работните си места и доходите си (поне тези, които обявяват) и даже, под условието на подобрена производителност, може би ги увеличиха.

Фигура 4

Това е така за Област Пловдив – вторичен метрополен регион, около мощен индустриален център. Разкриваните нови производства и запазените стари концентрират квалифицирана работна ръка с образование и професионален опит, в които е инвестирано с години. Те запазват заетостта си и с нея – доходите си, придавайки устойчивост на установилите се, заварени от кризата, нива на неравенство в доходите. Дори и при загуба на заетост вторичният метрополен регион предлага повече възможности за възстановяването и. Подобно е и положението с Област Хасково, определена по европейската класификация като междинен регион, заедно с Област Пловдив. Докато областите Пазарджик, Смолян и Кърджали са определени като преобладаващо селски региони. Вероятно, чрез структурата на заетостта, която кризата завари и която бе загубена в резултат от нея, може да се обяснят и други ефекти на нарастващо неравенство в доходите в резултат на загубен или намален доход на заетите. Категорично това е така в сектора строителство, например, и в свързаните с него сектори на производство. А не е тайна, че голяма част от жителите на селските райони на областите Пазарджик, Смолян и Кърджали бяха рекрутирани в строителството по време на предхождащия кризата строителен бум – и в страната, а и в чужбина.

Проследената динамика на индикатора "20-20" свидетелства за това, че над определени нива на степента на неравенство в доходите на най-бедните и най-богатите 20% м местните общности уязвимостта към кризата расте съществено, а с нея и рискът за бедност. Това ще видим в последващия анализ на бедността.

III. Бедност

Според възприетата и от *Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020* европейска дефиниция за бедност, "бедни са тези лица, семейства и групи, чиито ресурси (материални, културни, и социални) са толкова ограничени, че ги изключват от минимално приемливия начин на живот в държавите-членки на Европейския съюз, в които те живеят". Очевидно бедността се дефинира чрез ефекта си на социално изключване. Безспорно е, че той е негативен по

отношение на лицата, семействата и групите в бедност, но заедно с това този ефект е крайно негативен и по отношение на местните общности в целостта им. Лица, групи и семейства, които не могат да бъдат определени като бедни, също търпят неблагоприятното въздействие на бедността чрез влошаваните под натиска и фактори на средата. Бедността променя социалната среда по нелинеен начин. След преминаването на определени нива, тя става доминиращ, формиращ и дефиниращ средата и местната общност фактор. В официални документи на Програмата за развитие на ООН този антропологичен феномен се нарича *"култура на бедността"*. Резултатите от многобройни проучвания в различни страни сочат, че характеристиките на *"културата на бедността"* са инвариантни по отношение на етнос, религия, националност и др. Следователно, въздействията на бедността са сравними, независимо от териториалната локализация на засегнатите местни общности, при сравними нива на бедност.

Един от инструментите, които държавата прилага за противодействие на бедността – била тя първична или вторична – са социалните трансфери. По тази причина от съществено значение е да проследим начина, по който социалните трансфери повлияват структурата на бедността.

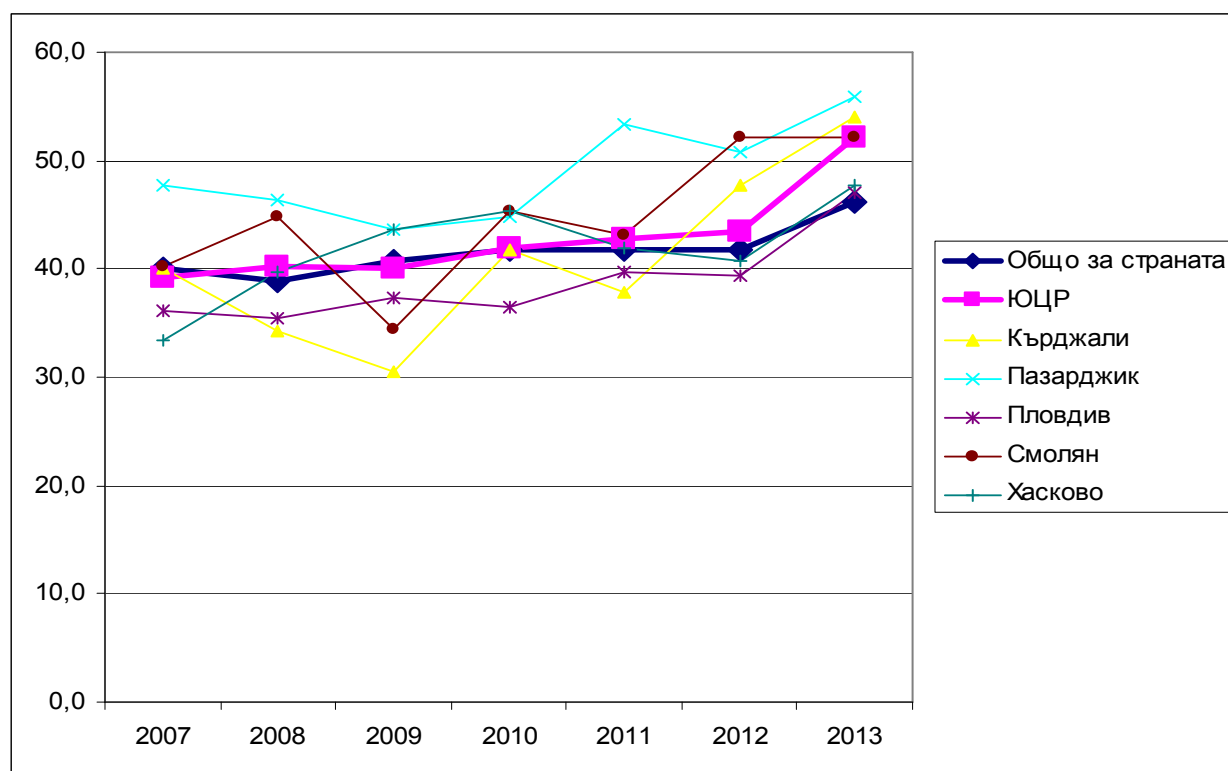
По-долу са представени и ще бъдат анализирани данните относно относителните дялове на бедните преди и след социалните трансфери. При дефинирането на бедните се използва линията на бедност, която е свързана с дохода на лицата. Всъщност този индикатор е информативен и по отношение на неравенството в доходите, което определя спрямо средния им размер чрез относителни дялове на тези, които получават повече или по-малко от него. В началото на този анализ обсъдихме динамиката му в периода 2007-2013 година. Полезно е, въпреки че ограниченият обем на този анализ не го позволява, да се проследи съотношението на дохода по линията на бедност спрямо относителния дял на бедните. Това е така, защото това съотношение разкрива още по-ясно динамиката на бедността. Например, възможно е "аномална" динамика, при която линията на бедност преминава през все по-нисък доход, а относителният дял на бедните вместо да намалява (все по-малко и по-малко да остават "под линия"), нараства стръмно. Това е белег за крайно негативна тенденция – рязко намаляване на

доходите на разширяващ се кръг лица и нарастващо неравенство в дохода. В тези случаи, ако относителният дял на бедните се определи спрямо предходни, по-високи нива на линията на бедност, ще стане ясен истинския мащаб на обедняването в засегнатата от бедността местна общност. Такава динамика се наблюдава, за съжаление и в ЮЦР - в Област Пазарджик.

[OV-C11] Относителен дял на бедните преди социалните трансфери

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	40,0	38,8	40,8	41,7	41,8	41,8	46,2
ЮЦР	39,2	40,2	40,1	41,9	42,8	43,4	52,2
Кърджали	40,1	34,3	30,5	41,8	37,8	47,8	54,0
Пазарджик	47,7	46,3	43,7	44,9	53,3	50,8	55,9
Пловдив	36,2	35,5	37,4	36,4	39,7	39,4	47,1
Смолян	40,2	44,8	34,5	45,3	43,1	52,2	52,2
Хасково	33,4	39,8	43,7	45,4	42,0	40,8	47,7

Таблица 5

Фигура 5

Прегледът на данните за динамиката на относителния дял на бедните преди социалните трансфери в периода 2007-2013 година сочи обща тенденция на нарастването му, особено след 2009 година. В резултат, през 2013 година относителният дял на бедните преди социалните трансфери и в петте области на ЮЦР надвишава този общо за страната. В три от петте области превишението е съществено и в резултат след 2009, а особено през 2013, стойността за ЮЦР превишава съществено националната. В тях повече от половината от населението е бедно.

Характерно е, че въпреки специфики на вътрешната си динамика по области, този индикатор се запазва относително консолидиран. Въпреки това, отново следва да посочим, че стойността му за 2013 година за ЮЦР рязко се отделя от националния тренд, който е следвала в предходните шест години. Видимо, тук приносите са общи, с изключение на Област Смолян, запазила нивото си.

Първият социален трансфер, чието влияние върху относителния дял на бедните ще проследим, са пенсиите.

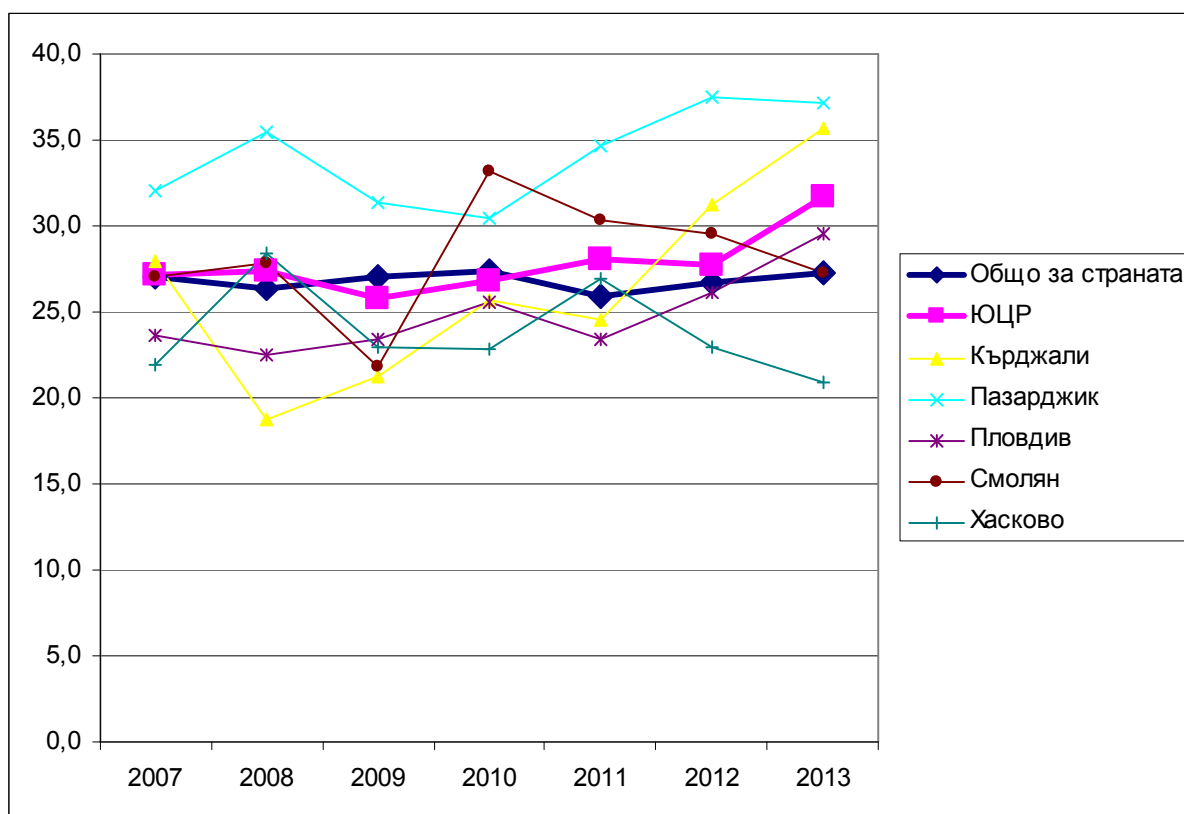
Очевидно, включването на пенсиите намалява с около две пети относителния дял на бедните (за ЮЦР през 2013 – от 52,2% на 31,7%).

Заедно с това, обаче, трендовете по области губят консолидацията си. За Област Хасково, например, включването на пенсиите води до намаляване на относителния дял на бедните не с две пети, а с три пети.

[SI-C6] Относителен дял на бедните преди социалните трансфери (с включени пенсии)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	27,1	26,4	27,1	27,4	25,9	26,7	27,3
ЮЦР	27,2	27,4	25,8	26,8	28,1	27,7	31,7
Кърджали	27,9	18,7	21,2	25,7	24,6	31,2	35,7
Пазарджик	32,1	35,5	31,4	30,4	34,7	37,5	37,2
Пловдив	23,6	22,5	23,4	25,6	23,4	26,1	29,6
Смолян	27,0	27,8	21,8	33,2	30,3	29,5	27,3
Хасково	21,9	28,4	23,0	22,8	26,9	23,0	20,9

Таблица 6

Фигура 6

Следователно, можем да направим извода, че социалните трансфери водят до загуба на консолидация, заради различната "чувствителност" към приноса им за отделните области от ЮЦР.

Тази констатация се потвърждава и от данните за относителния дял на бедните след социалните трансфери.

[OV-1a] Относителен дял на бедните

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	21,4	21,8	20,7	22,2	21,2	21,0	21,8
ЮЦР	19,9	22,2	17,9	21,3	23,4	21,9	25,2
Кърджали	22,5	12,1	12,4	16,6	21,3	25,8	26,8
Пазарджик	20,9	26,9	23,0	23,7	29,4	30,8	33,0
Пловдив	19,2	19,7	14,5	20,9	20,7	19,0	23,1
Смолян	14,6	20,5	12,8	21,3	25,5	14,1	15,7
Хасково	15,5	25,6	20,3	18,2	19,0	15,5	19,0

Таблица 7

Фигура 7

Както се вижда, социалните трансфери намаляват наполовина относителния дял на бедните в ЮЦР. При това, обаче, е налице съществена загуба на консолидация, заради различния начин, по който въвеждането им повлиява местните общности в различните области на ЮЦР. Например, в Област Смолян социалните трансфери намаляват над три пъти относителния дял на бедните през 2013 – от 52,2%, през 27,3% (с добавени пенсии), до 15,7%. В същото време в Област Пазарджик съвкупността от социални трансфери намалява относителния дял на бедните само с около 40% и така нивото на бедността през 2013 надвишава това в Област Смолян два пъти! Трябва да посочим и динамиката на бедността в Област Кърджали – от 2008 до 2013 относителният дял на бедните неотменно расте, практически удвоявайки се.

Следващият въпрос, на който трябва да си отговорим, е как икономическата активност повлиява вътрешната структура на относителния дял на бедните в ЮЦР.

Общата констатация е, че делът на зетите в ЮЦР в общия относителен дял на бедните расте в периода 2007-2013, този на безработните е относително

устойчив, а този на пенсионерите намалява със стойности традиционно по-ниски от общите за страната.

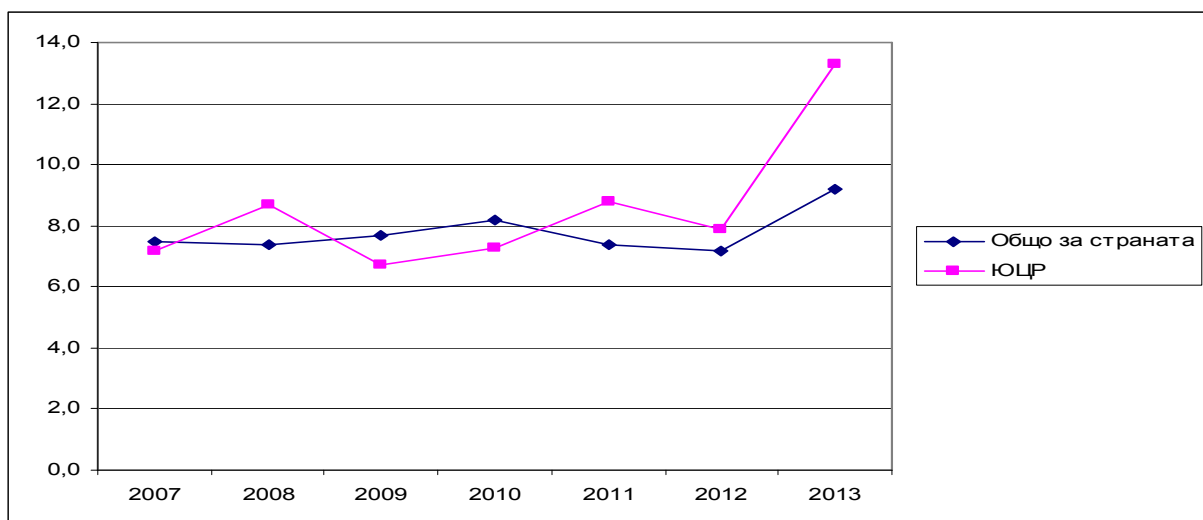
Тенденцията е неблагоприятна. С поправката от колебанията на нивото на безработица, при обща тенденция за увеличаване на относителния дял на бедните въобще, при застаряващото ни население, фактът, че делът на пенсионерите намалява, а този на заетите расте сред бедните, през 2013 със скок дори, сочи твърде неприятна констатация. Заетите обедняват. Популацията на "работещите бедни" увеличава дела си в местните общности. Заетостта не осигурява ефективно противодействие на растящата бедност. Цената на труда е ниска, до степен да демотивира заетите чрез бедността, която предполага. Социалният ефект на този фактор е опустошителен. Ниската цена на труда, съчетана с ниското качество на заетостта, води до проблеми с мотивацията, следване на пасивни жизнени стратегии, отказ от личностно развитие. В крайна сметка – до вторична бедност с всичките характерни за нея негативни социални модели на поведение.

**[SI-S1c] Относителен дял на бедните по икономическа активност
(за лица на 18 и повече години)**

Заети

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	7,5	7,4	7,7	8,2	7,4	7,2	9,2
ЮЦР	7,2	8,7	6,7	7,3	8,8	7,9	13,3

Таблица 8-1

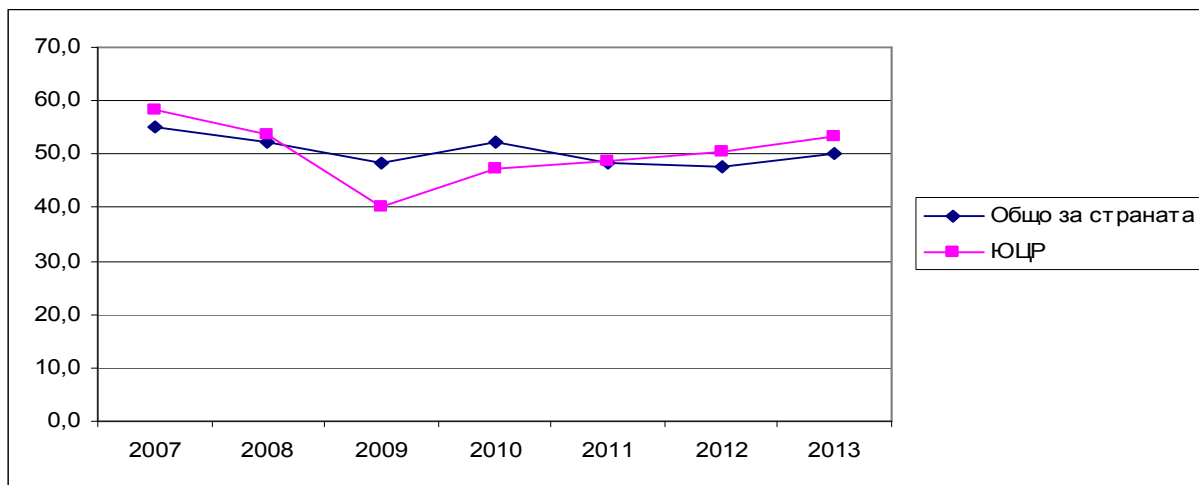

Фигура 8-1

Безработни

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	55,0	52,2	48,3	52,2	48,5	47,6	50,2
ЮЦР	58,1	53,8	40,2	47,1	48,6	50,3	53,4

Таблица 8-2

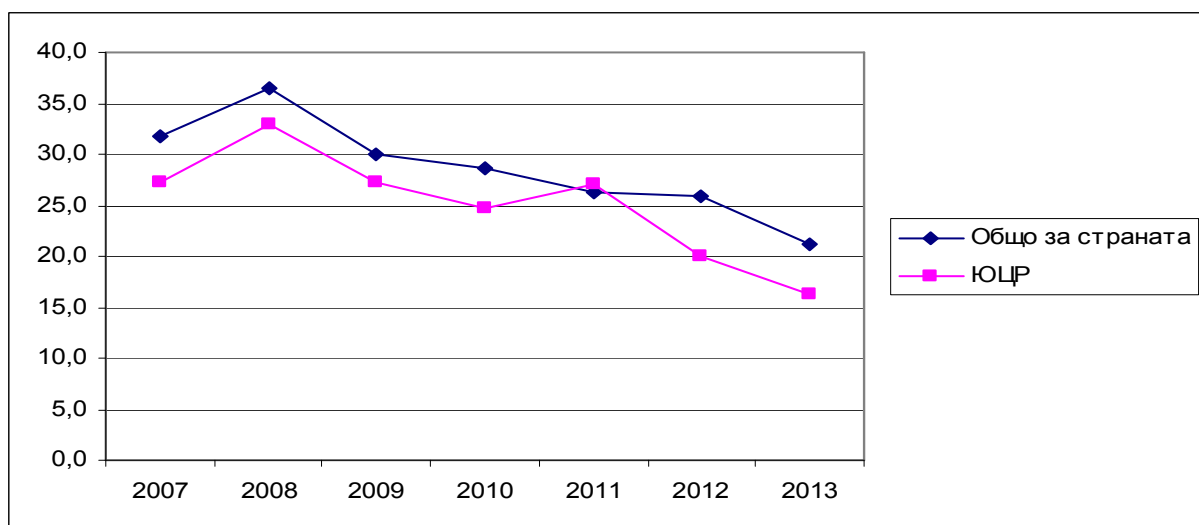

Фигура 8-2

Пенсионери

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	31,7	36,5	30,0	28,6	26,2	25,9	21,1
ЮЦР	27,2	32,9	27,2	24,7	27,0	20,0	16,3

Таблица 8-3

Фигура 8-3

IV. Социално изключване

Социалното изключване е дефиниращ ефект на бедността. Но социалното изключване е и ефект на неравенството. Последните изследвания в световен мащаб показват, че социалното изключване е пряк ефект на неравенството, а не само опосредствено през бедността въздействие. Социално изключване, оказва се, има дори там, където няма бедност, но пък има висока степен на неравенство.

Според възприетата и от *Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020* европейска дефиниция, "Социалното изключване е процес, при който определени хора са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълно участие в него поради своята бедност или поради липсата на базови компетенции и възможности за учене през целия живот, или в резултат от дискриминация. Това ги отдалечава от възможността за работа, доходи и образование, както и до социални и общностни мрежи и дейности. Те имат ограничен достъп до власт и до органите, вземащи решение, и така се чувстват безвластни и неспособни да упражняват контрол върху решенията, които влияят върху техния ежедневен живот".

Прилаганата от НСИ в последните години методика измерва социалното изключване чрез трикомпонентен комбиниран индикатор. Трите фактора с принос, който НСИ оценява, са първо, рискът от бедност, второ, ниският интензитет на икономическа активност и трето, материалните лишения.

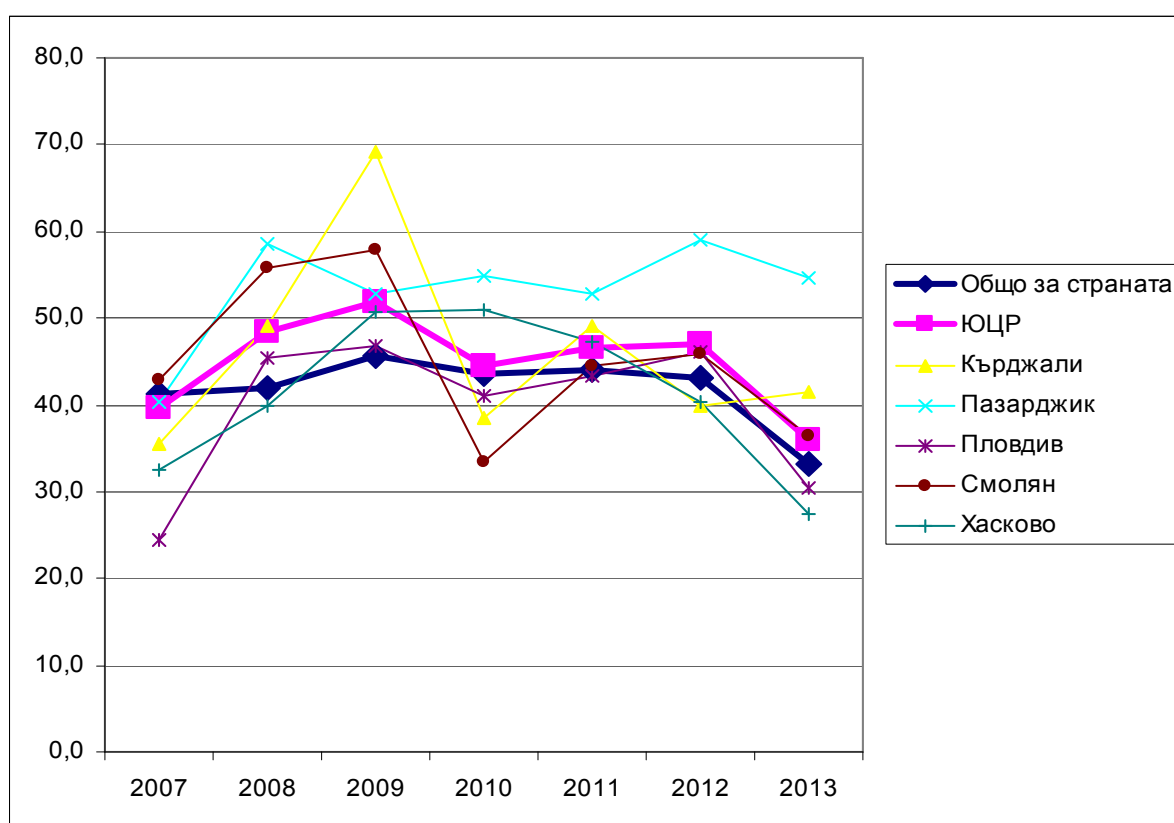
Бедността бе анализирана подробно по-горе. Нека направим преглед на останалите два фактора.

По-долу са представени данни относно процента от населението, живяло с материални лишения в периода 2007-2013 година. Въпреки общия "M"-образен вид на кривата, следва да отбележим, че след пика от 2009 година общата тенденция и за страната, и за ЮЦР, е към намаляване на дела на населението, живеещо в материални лишения. Но това намаляване практически възстановява ниските нива от началото на периода, преди кризата. Очевидна е консолидацията на трендовете по области в ЮЦР след 2011 година. Област Пазарджик е тази, която поддържа устойчиво висок относителния дял на живеещите с материални лишения в местните общности, два пъти по-голям от този на Област Хасково, който през 2013 е най-малък.

[SI-P8] Процент от населението, живеещо с материални лишения

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	41,2	41,9	45,7	43,6	44,1	43,0	33,1
ЮЦР	39,7	48,4	51,8	44,4	46,5	47,0	36,0
Кърджали	35,6	49,0	69,2	38,6	49,2	39,8	41,6
Пазарджик	40,4	58,5	52,8	54,8	52,9	59,0	54,7
Пловдив	24,5	45,4	46,8	41,0	43,3	46,2	30,4
Смолян	42,8	55,9	57,9	33,4	44,4	45,9	36,5
Хасково	32,5	39,9	50,8	50,9	47,3	40,3	27,4

Таблица 9

Фигура 10

Каква е картината при другия компонент на комбинирания индикатор за социално изключване – ниския интензитет на икономическа активност. Тук тенденцията през периода 2007-2013, макар и със спецификата на съществените колебания в отделни области, е възходяща. Делът на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност

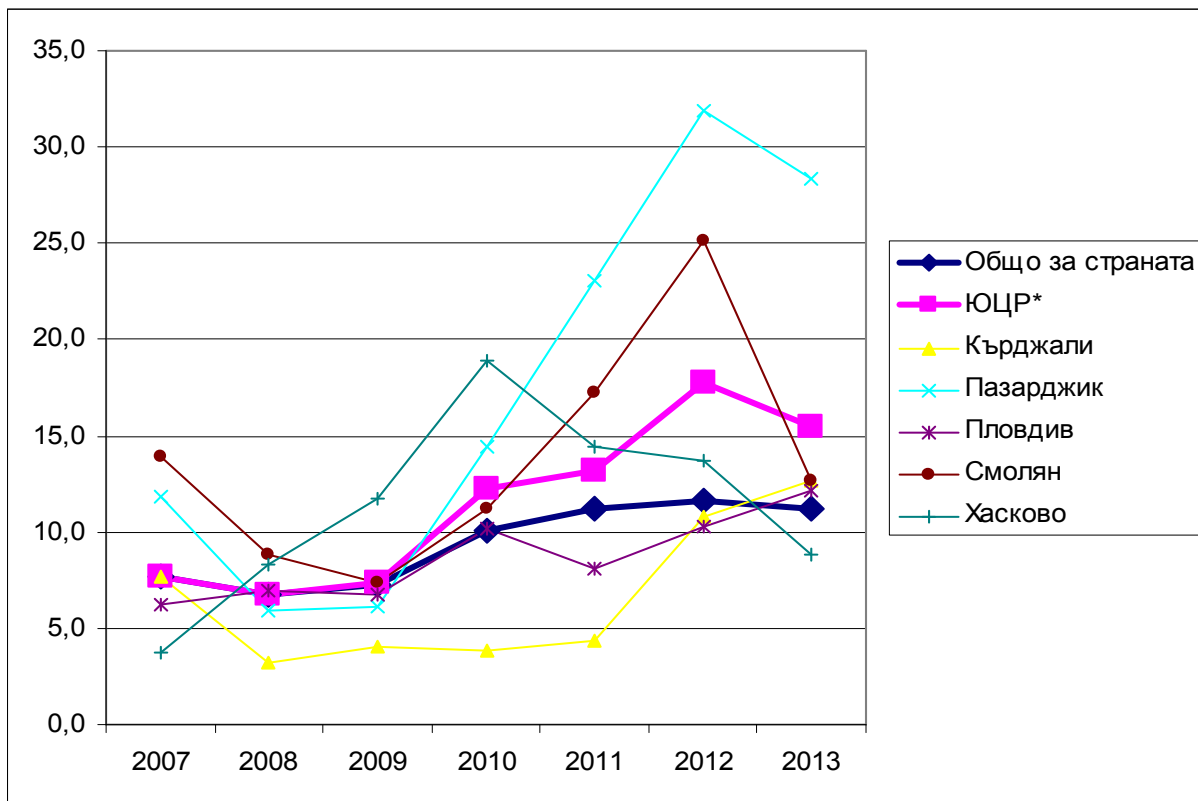
расте. Расте общо за страната. Расте и в ЮЦР, след 2009 година с по-висок темп от този за страната, така щото за периода делът на лицата под 60 години, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, практически се е удвоил. В Област Пазарджик дори се е утроил. Тук ефектът на кризата е специфичен. Първоначално тя консолидира трендовете, но след 2009 година консолидацията се разпада и в различни години съотношението между най-високия и най-ниския дял по области в ЮЦР варира от три до пет пъти! И тук отново "лидер" е Област Пазарджик. В периода 2009-2012 година делът на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност е нараснал пет пъти – от 6,1% до 31,9 %. Такъв е и ръстът на дела в Област Хасково, но за периода 2007-2010 – също петкратно нарастване, но от по-ниско ниво, от 3,7% на 18,9%. След нея е Област Смолян със сравнима динамика за този период и нарастване на дела над три пъти – от 7,4% през 2009 до 25,1% през 2012, но на по-високо ниво.

Прегледаната динамика и фактът на остра загуба на консолидация (2008-2012) сочат, че ефектите на кризата и последващото възстановяване от нея по съществено различен начин повлияват местните общности в ЮЦР. В част от тях икономическата активност е била по-слабо засегната, като в Област Пловдив и Област Кърджали, в други въздействието е било далеч по-осезаемо – областите Пазарджик, Смолян, по-рано и Хасково.

[LVHL11] Лица живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност (*под 60 години)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	7,7	6,7	7,3	10,1	11,2	11,6	11,2
ЮЦР*	7,7	6,7	7,4	12,3	13,2	17,8	15,5
Кърджали	7,7	3,2	4,0	3,8	4,4	10,8	12,7
Пазарджик	11,8	5,9	6,1	14,4	23,1	31,9	28,4
Пловдив	6,2	7,0	6,7	10,2	8,1	10,3	12,2
Смолян	13,9	8,8	7,4	11,2	17,2	25,1	12,7
Хасково	3,7	8,3	11,7	18,9	14,4	13,7	8,8

Таблица 11

Фигура 11

Накрая нека видим как трите компонента съвместно очертават профила на комбинирания индикатор за дела на населението в риск от бедност или социално изключване, използван от НСИ.

И при него отчитаме типичния "М"-образен профил на изменение в периода 2007-2013 година. Добавянето на компоненти се отразява на тренда така, щото ходът му в ЮЦР плътно да следва хода общо за страната, макар и с по-високи стойности практически през целия период. С някои изключения (Област Хасково, 2008) степента на консолидация се поддържа устойчиво през целия период. Но следва да се отбележи два типа поведение, което генерира системен риск – първо, устойчиво поддържани високи стойности на индикатора за риска (Област Пазарджик) и второ, неустойчивост и уязвимост, която води до резки колебания в нивото на риск за областта, което пък генерира обща несигурност (риск) за ЮЦР (областите Хасково, Смолян, Кърджали). Стабилизиращ компонент по отношение на риска е Област Пловдив, която след "скока" 2007-2008 в началото на кризата следва

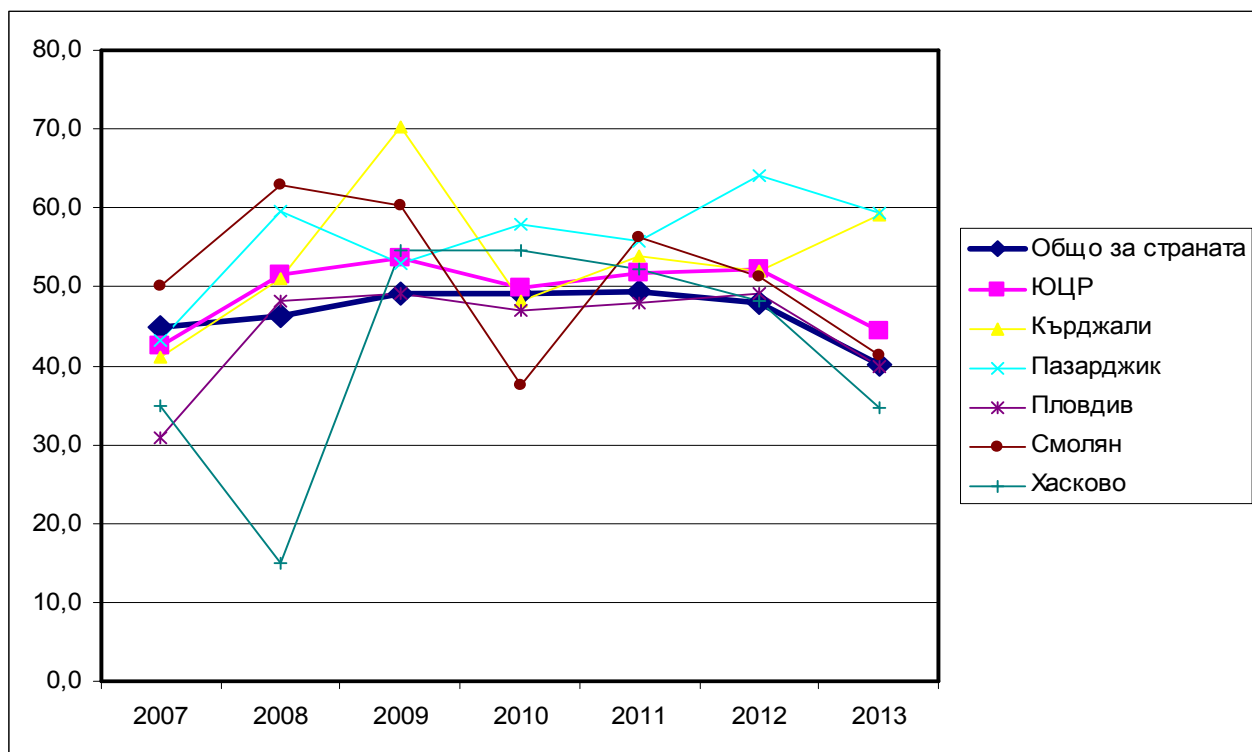
КОМБИНИРАН ИНДИКАТОР*
[PEPS01] Население в риск от бедност или социално изключване

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Общо за страната	44,8	46,2	49,2	49,1	49,3	48,0	40,1
ЮЦР	42,6	51,4	53,7	49,9	51,7	52,3	44,4
Кърджали	41,1	51,0	70,2	48,2	53,9	52,0	59,0
Пазарджик	43,1	59,5	53,0	57,9	55,8	64,2	59,4
Пловдив	30,9	48,2	49,2	46,9	47,9	49,2	39,9
Смолян	50,2	63,0	60,2	37,6	56,2	51,3	41,2
Хасково	35,0	15,0	54,6	54,5	52,2	48,3	34,7

*Индикаторът включва три показателя:

риск от бедност
 нисък интензитет на икономическа активност
 материални лишения

Таблица 12

Фигура 12

общото за страната ниво практически през целия период, в качеството си на вторичен метрополен регион в страната.

В края на периода, през 2013, наблюдаваме "откъсване" на Област Пазарджик и Област Кърджали, двете със сравними стойности, при ниво малко под 60%. Интересното е, че двете области се колебаят в "противофаза" около една линия на нарастване на риска над средната за страната и ЮЦР.

Завършвайки анализа относно риска от социално изключване следва да отбележим резервите си относно така конструирания комбиниран индикатор. Считаме, че съществен фактор и източник на риск с пряко въздействие върху социалното изключване не е отчетен. Това е неравенството в доходите. Добавянето на неравенството в доходите към комбинирания индикатор ще направи по-отчетлива картината на поставеното в риск от бедност и социално изключване население. Разбира се, в конкретиката на ЮЦР никак не е трудно да предвидим как добавянето на този компонент ще промени общата картина. Директният ефект (с привличане на индикатора "20-20", например) ще бъде, първо, че степента на консолидация на трендовете на областите Пловдив, Хасково, Смолян ще се увеличи и второ, съществено ще се увеличи откъсването на Област Пазарджик и в по-малка степен – на Област Кърджали.

Очевидно е и че за целите на анализа и управлението на стратегическото изпълнение на *Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020* следва да се проследят чрез индикатори, според приетите дефиниции, липсата на базови компетенции у населението (Осемте ключови компетенции), възможностите за учене през целия живот, както и наличието или дори усещането за дискриминация в местните общности и извън тях. Знанието за динамиката на процеса на социално изключване е от решаващо значение за постигане на фокус и стратегически синхрон при изпълнение на стратегията. Това е така и по отношение на ефективността на партньорствата за преодоляване на бедността и социалното изключване – национални и местни.

V. Изводи и препоръки

V-1. Изводи

- 1. Потвърждава се общата за Европейския съюз констатация за прекъсване от икономическата криза на тенденцията към конвергенция. Икономическата криза възстанови след 2008 и разви както регионалните различия в националния обхват, така и тези между съставляващите го региони и области, включително и за ЮЦР (след 2009);**
- 2. Териториалните различия са се усилвали в периода 2007-2013 и към края на периода може вече да се говори за съществено различно социално качество и динамика на местните общности в ЮЦР;**
- 3. В ЮЦР са налице и двата генериращи бедност фактора – първо, социално-икономическо неравенство (неравенство на доходите) и второ, териториални различия (в степента на неравенство на доходите);**
- 4. Над определени нива на степента на неравенство в доходите на най-бедните и най-богатите 20% от населението уязвимостта към кризата расте съществено, а с нея и рискът от бедност и социално изключване в ЮЦР;**
- 5. Относителният дял на бедните преди социалните трансфери е консолидиран с обща за ЮЦР тенденция към нарастване със стойности устойчиво над тези, установени общо за страната;**
- 6. Социалните трансфери намаляват наполовина относителния дял на бедните в ЮЦР, но бедността в различните области се повлиява в съществено различна степен от социалното трансфериране (най-слабо е повлияна Област Пазарджик – само с 40%, най-силно Област Смолян – три пъти);**
- 7. Изключително тревожен е фактът на нарастване на тежестта на заетите в относителния дял на бедните в ЮЦР според икономическата им активност. Феноменът “работещи бедни” е с опустошително социално въздействие в местните общности – води**

до вторична бедност, социално изключване и установяване на "култура на бедността";

8. Установени са два типа "поведение" на комбинирания индикатор за риска от бедност и социално изключване – първо, устойчиво висок риск (Област Пазарджик), свидетелстващ за резистентност спрямо мерки и инициативи или благоприятни изменения в средата, и второ, резки колебания в нивото на риска, свидетелстващи за неустойчивост и уязвимост спрямо факторите на средата (областите Хасково, Смолян, Кърджали). Стабилизиращ системен компонент в ЮЦР е Област Пловдив, която следва нивата на общи за страната стойности на риска;
9. Добавянето на неравенството в доходите към комбинирания трикомпонентен индикатор на риска от бедност и социално изключване, обосновано от най-новите световни изследвания и подхода на националната стратегия, води до първо, консолидация на тренда им спрямо общия за страната за областите Пловдив, Смолян, Хасково и още по-отчетливо откъсване от него на Област Пазарджик и в по-малка степен – на Област Кърджали;
10. Общият извод е, че в периода 2007-2013 година подобрението в социалната и икономическата среда в ЮЦР от предхождащия период, в резултат на кризата, различното и въздействие и различната способност за възстановяване след нея, е последвано от съществен спад. Той е общ като тенденция за всички области, но се е състоял по специфичен начин във всяка една от тях. Специфичен е и начинът на възстановяване.

V-2. Препоръки

В съответствие с *Приоритет 9: Работа в партньорство за преодоляване на бедността и социалното изключване и техните последствия* на стратегията е възложено реализиране на инициативи за мобилизиране на всички участници в провеждането на политиките за борба с бедността и социалното изключване, като с приоритет са поставени инициативите на общинско и регионално ниво.

Анализът има за свой резултат общата констатация за нарушена консолидация в динамиката на факторите, рисковете, процесите, резултатите, ефектите и въздействията и изява на характерна за всяка област специфика. Имаме всички основания да предполагаме прекъсване на конвергенцията на всички нива в местните общности – между общини, населени места, квартали дори. Това прави твърде спорно прилагането на общи инструменти и подходи, заради качествените разлики в социалните и икономически характеристики на общностите. Инструментите и подходите, които бихме препоръчали и използвали, следва да са специфични и съобразени с местните условия.

Обща за всички, обаче, е необходимостта от информация и знание за социалните системи и социалните микрообщности, особено за основните целеви групи по стратегията, по места. Удовлетворяването на тази необходимост е с най-висок приоритет. Без нея стратегическият анализ е невъзможен, невъзможно е и управлението на стратегическото изпълнение. Оттук и следните общи препоръки:

1. Подобряване на информационното осигуряване за борба с бедността и социалното изключване относно причини, измерения, проявления (факторите, рисковете, процесите, резултатите, ефектите и въздействията);
2. Привличане, интензивен диалог и консултиране със заинтересованите страни относно неравенството, бедността и социалното изключване;
3. Провеждане на анализ и оценка, с участието на заинтересованите страни, на неравенството, бедността и социалното изключване и общото им социално въздействие в местните общности – по общини, а после и по населени места;
4. Разработване и прилагане на пилотни социални практики и иновации, съобразени със спецификата на засегнатите от бедност и социално изключване местни общности, с фокус върху целевите групи, в съответствие със стратегическите принципи за превантивност на мерките, устойчивост на резултатите и ефектите, ефективност и ефикасност, солидарност и партньорство, недопускане на дискриминация;
5. Бенчмаркинг и бенчлърнинг на добри практики с доказан ефект.

VI. Заключение

Областна администрация Пазарджик представя този анализ на вниманието на Регионалния съвет за развитие на Южен централен район във връзка с изпълнението на *Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020*. Целта на тази инициатива е да постави основа за последваща дискусия по доброто управление на целенасоченото стратегическото изпълнение в областите от ЮЦР.

Очевидно е от представените официални статистически данни и анализа им, че проблемът с неравенството, бедността и социалното изключване е най-остър именно в Област Пазарджик в състава на ЮЦР, а по някои от показателите – и в националния и общеевропейски мащаб. В тази връзка Областният управител г-н Трендафил Величков ще покани за провеждане на кръгла маса представители на местните общности от Област Пазарджик.

В своето разбиране за добро управление на регионалното, областно и общинско развитие Област Пазарджик цени високо синергията, взаимодействието, добрата координация и колегиалното партньорство с областите от ЮЦР и с общините от Област Пазарджик. Да намалим бедността, да насърчим социалното включване е наша обща задача и цел. Изпълнението и изисква общото ни усилие в обща обществена кауза. Със знание и уважение за спецификата на всяка местна общност и съобразявайки инициативите си с нея, ние не считаме ничия бедност, неравенство или социално изключване за "частен случай". Те са наша обща грижа и отговорност.

Изготвил:

Светлан Карталов, Главен секретар на
Областна администрация Пазарджик